

Kučerovská, Taťána

Platby poddaného obyvatelstva v období raného a počátků vrcholného feudalismu

Archaeologia historica. 1977, vol. 2, iss. [1], pp. 291-298

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139195>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Platby poddaného obyvatelstva v období raného a počátků vrcholného feudalismu

TATÁNA KUČEROVSKÁ

Světští feudálové, především panovník a církevní hodnostáři byli vydavateli listin, listů a správních nařízení, z nichž se nepřímo dovídáme o poddaném lidu, jeho povinnostech, formách a výši plateb vrchnosti. Na základě písemných pramenů, nálezů zlomkového stříbra a nálezů mincí se snažíme rekonstruovat peněžně-ekonomické vztahy 11.–13. století v našich zemích. Po kritickém rozboru pramenů diplomatické povahy, tj. listin I. svazku kritické edice G. Friedricha, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (Friedrich, ed., 1904–1907) a narativního pramene – Kosmovy kroniky (Bretholz, ed., 1923, Hrdina, ed., 1950), již neobstojí zjednodušeně interpretovaný názor, že s počátkem mincovnictví a s jeho uplatňováním v českých zemích došlo k vytlačení a nahrazení všech nemincovních platebních prostředků mincí.

Z grafového sloupce četností zachycujících platební záznamy (obr. 1) v Kosmově kronice počínaje r. 1000 a konče r. 1130 vyplývá, že mincovní platby jsou naopak čteněji zastoupeny ve starším období v rozmezí let 1030–1040 (Bretholz 1923, 87, 93, 100). Totéž platí o placení dobyt看, který je k nim v těchto platech vázán. Později se objeví vždy po jedné platbě mincemi a naturálními prostředky v letech 1060–1070 a 1080–1090 (Bretholz 1923, 119, 130), kdy tyto končí. Opačný průběh má placení váženým kovem, ve větší míře stříbrem, v menší míře zlatem, odměřovaným počtem váhových hřiven. Platby se objevují nestejněměrně, ojediněle, až náhle jejich počet vzrostl v letech 1090–1110 (Bretholz 1923, 192, 170, 179, 187, 202, 232). Je pravděpodobné, že bychom tentýž průběh mohli sledovat i v následující době, ale touto časovou hranicí Kosmovy zprávy zchudly, jeho záznamy se chýlí ke konci. Všechny platby bylo možno zkoumat ještě z jiného hlediska, a to podle oblasti jejich působnosti na teritoriu domácím či mimostátním. Podle tohoto třídícího kritéria lze říci, že dobytek a ostatní druhy naturálních platidel spolu s denáry byly určeny především pro domácí vnitrostátní oblast peněžně-ekonomických vztahů, kdežto vážený kov měřený v hřivnách pro styky mimo hranice státu.

Převážná většina písemných pramenů vztahujících se k řešení této problematiky je však obsažena ve Friedrichově zmíněném kodexu listin a aktů diplomatické povahy. O poddaném lidu nejrůznějších stupňů feudální závislosti se dovídáme při stanovování a určování jeho povinností, plateb, pokut, forem a výše feudální renty. Právě tyto pasáže mně poskytly cenné a početné údaje o peněžně-ekonomických vztazích mezi domácími vrstvami obyvatelstva na území našeho státu. Odtud jsem také čerpala dosud nezkoumané platební projevy tzv. naturální povahy, které se nedají oddělit od souběžných plateb ražnou mincí nebo množstvím váženého kovu a které nehledě k tomu nebyly dosud

z tohoto hlediska zkoumány žádnými autory (Pánek a Hladík 1968, 79 n., Radoměřský 1952, 47 n.). Velmi často se v listinách prolíná placení mincemi, váženým kovem a naturálními prostředky, jako solí, medem apod. V sazbách platů, dávek, pokut a mýt je vazba určitého množství naturálního platebního prostředku a počtu denárů přímo typická. Pro komplexní hodnocení všech písemných platebních projevů 10.–12. století ve své celistvosti a jednotě je nepostradatelné i zhodnocení jejich naturální složky. Pánek, který zkoumal ve všech listinných pramenech vzájemný vztah mezi složkou mincovní a váženým kovem, si také povšiml, jakou úlohu hrála sůl a řadí ji do těchže vztahů s tím, že ji označil za naturální platidlo (Pánek a Hladík 1968, 91, pozn. 66 a 67). V písemných záznamech jsem sledovala především naturální platební složku, která nebyla dosud systematicky zkoumána. Abych však dospěla k paralelním četnostem všech platebních prostředků v oné době užívaných, zachytila jsem platy, pokuty, dávky, cla, vyjádřené počtem mincí, množstvím váženého kovu a stanoveným množstvím všech druhů naturálních prostředků, které se opakovaly zjevně a častěji.

Než přistoupíme k vlastnímu rozboru pramenného materiálu obsahujícího záznamy o platebních jevech, předkládám krátkou úvahu o představě pojmů naturální platební prostředek a naturální platidlo. Za naturální platební prostředek považuji všechny produkty zemědělské a řemeslné výroby, které odváděli poddaní nejrůznějších stupňů feudální poddanské závislosti, jako část své nadpráce, při různých příležitostech, při odvodu feudální renty, při dávkách, platech, pokutách a clech, a to v přesně stanoveném množství. Všechny tyto prostředky představovaly především užitnou hodnotu, byly schopny spotřeby v širším slova smyslu. Některé z nich se však za určitých okolností ocitaly spolu s raženými mincemi, váženým stříbrem a zlatem stranou všech výrobních a zbožíných produktů a stávaly se společným ekvivalentem míry jejich hodnot. Za této situace převládla jejich platební funkce nad vlastní hodnotou užitnou a staly se platidly. Jako naturální platidlo vystupuje sůl, sukno, dobytek. Tato třídící kritéria mě dovedla k upřesnění dvou obsahových pojmů. Z toho vyplývá, že naturální platební prostředek je pojem širší, obecnější a naturální platidlo je pojem užší, omezenější, lze ho ovšem užít jen za těch vztahů a okolností, jež jsem uvedla.

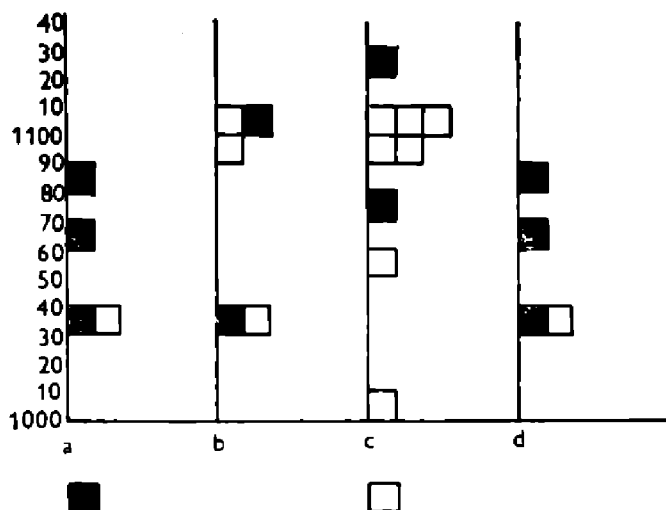
Placení váženým stříbrem, jehož množství je vyjadřováno počtem hřiven jako váhových jednotek, je doloženo v 15 listinách CDB I (Friedrich 1904–1907, 60, 365, 75, 392, 189, 214, 423, 290, 305, 312, 314, 327, 323, 299, 255). V jedné z nich se vedle stříbra a sukna kupuje také za zlato (Friedrich 1904–1907, 392). Od poloviny 11. stol. se uplatňuje způsob platby váženým stříbrem. Hřivny stříbra jako váhové jednotky se vyskytují ve výčtu mimostátních platech, zejména tributu, ale i v domácím prostředí se prodávalo a kupovalo za stříbro odměřované vahou. Listina papeže Řehoře VII. z r. 1074 navazuje na předcházející listinu Mikuláše II. a je papežovým poděkováním českému panovníkovi Vratislavovi za zasláný poplatek 100 hřiven stříbra podle naší míry a váhy: „Pervenit ad nos nuntius vester, qui magne devotionis et fidelitatis vestre exhibitionem nobis retulit et, que beato Petro sub nomine census misistis, videlicet centum marchas argenti ed mensuram vestri ponderis, fideliter presentavit“ (Friedrich 1904–1907, 76). V krátkém časovém rozpětí vznikly tři listiny pražského biskupa Jindřicha, v nichž jsou vyjádřeny poměrně vysoké kupní ceny poddanských vesnic ve stanoveném počtu hřiven stříbra. V listině n. 335 z let 1184–1192 se jedná o prodej vesnice Mračnice za 15 hřiven čistého stříbra: „XV marcis argenti“ (Friedrich 1904–1907, 305). Kvalita a druh stříbra jako platidla jsou v tomto případě zpřesněny výrazem „čistého stříbra“. Svědčí to pro úplnost případů

placení stříbrem jako kovem braným na váhu, jehož platnost je splněna také za předpokladu jeho žádané kvality. Jeho podoba a forma (ražené mince, slitky, celé i lámané) je druhořadá a v této době zcela nepodstatná. Druhá listina biskupa Jindřicha vznikla v r. 1194 a v ní se rozhodl spor mezi pražskými kanovníky a plaskými mnichy v tom smyslu, že plaský klášter měl dostat vesnici Kralovice za 400 hřiven stříbra: „...Pragensis ecclesia a Plazensi monasterio quadraginta marcas argenti suscepit,...“ (Friedrich 1904–1907, 313). V třetí listině, z téhož roku, biskup osvobozuje hospital sv. Jana Jeruzalémského od placení desátku a dává jim vesnici Rovné a polovinu jiné vesnice, za kterou zaplatili 45 hřiven zkoušeného stříbra: „...et alteram medietatem argento suo comparaverunt, scilicet quadraginta et quinque marcis examinati argenti,...“ (Friedrich 1904–1907, 314). I zde je zpřesněna kvalita stříbra jako platidla. Pro běžné užívání stříbra v podobě lámaných mincí v oběhu svědčí zajímavá zpráva v listině Soběslava II. (1173–1180) z let 1174–1178. Český kníže se v ní ujímá ochrany německých kolonistů usazených v pražském předměstí u sv. Petra v Poříčí a povoluje jim užívat zákonů, které jim byly dány za časů Vratislavových. Mezi zákazy se objevil tento: Jestliže by byla nalezena u Němce v pouzdře zlomená nebo falešná mince, je vinen ten, u něhož byla mince nalezena. Jestliže to bylo nalezeno v kurii nebo v domě, pak je to beztrestné: „Si falsa vel fracta moneta inventa fuerit in cista Theutonici, reus est ille, cuius est cista. Si vero in curia vel in domo inveniatur, inculpabilis est, cuius domus est vel curia, propter iniquos et malignos, qui talia solent proicere in domos vel in curias“ (Friedrich 1904–1907, 257). Zpráva vznikla ve třetí čtvrtině 12. století, kdy veškeré větší platby se vyjadřovaly ne počtem mincí, ale váhovým množstvím stříbra. Z tohoto záznamu vyplývá, že i toto neražené stříbro nebo znehodnocené mince dělené lámáním se dostávaly do oběhu mezi neporušené platné mince. Panovníkův zákaz měl potlačit a zabránit další vkládání lámaných mincí do běžného oběhu. Nestejnorodé zlomky rozdílných velikostí a vah komplikovaly situaci v denních drobných obchodních počtech, pro které byla především určena ražená mince. Denáry představovaly i přese všechny změny a obnovování mincí, oproti zlomkům mincí, konstantní jednotku početní i váhovou. Ovšem pro větší platby, pro něž bylo potřebné odvážit žádané množství stříbra, byly zmíněné zlomky z rozlámaných mincí vhodné a hojně užívané. Proto se mohly ony zlomky mincí nacházet v domě jako součást soukromého peněžního majetku jednotlivce a jeho rodiny nebo v radničním dvoře jako správním a obchodním centru města, kde byly soustředěny větší částky z různých poplatků, daní a peněžních sbírek.

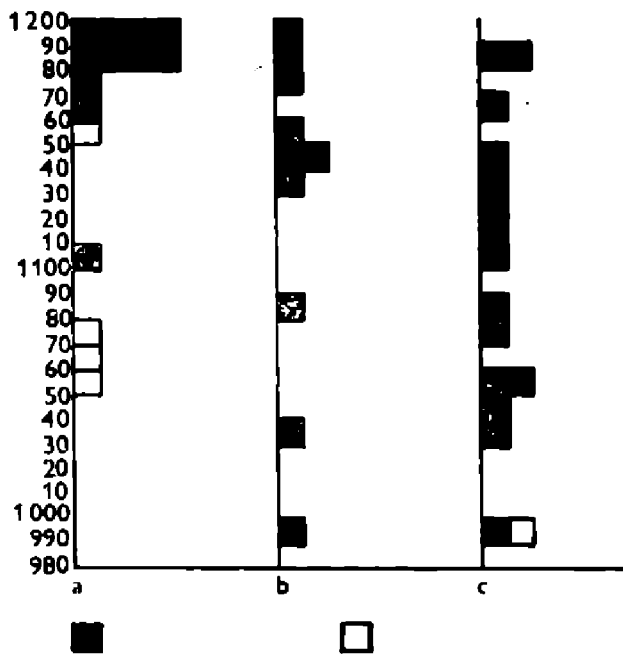
Placení jen samotnými mincemi se vyskytlo v 10 listinách (Friedrich 1904 až 1907, 350, 51, 370, 130, 139, 161, 196, 252, 442, 326). Devět plateb je vyjádřeno počtem ražených mincí, jen jedna položka je určena počtem hřiven jako početních jednotek ražených mincí.

Naturální platební prostředky a naturální platidla se vyskytly v 17 listinách rozebíraného kodexu (Friedrich 1904–1907, 347, 358, 352, 55, 362, 60, 384, 82, 392, 393, 111, 405, 408, 270, 411, 425, 42). Ve většině případů je žádaná položka stanovena z vyměřeného množství naturálního platebního prostředku a počtu mincí. Jak jsem uvedla na jednom z předchozích míst, je taková vazba pro tento druh listin dosti typická. Listina Břetislava I. (1021–1034–1055), která se nedochovala v původní podobě, ale v mladším záznamu z 12. století, je základací listinou kolegiálního kostela v Boleslavi (Friedrich 1904–1907, 358). Panovník mu poskytuje mnoho statků, sloužících poddaných a příjmy na Moravě a v Čechách. Vyjmenovány jsou vesnice a příjmy, avšak především poddaní různých pracovních profesí zemědělských i řemeslných. Jsou to nasolovači

ryb (salsamentarios), mlynáři (pistores), smolaři pracující ve smolných hutích (picarios), oráči (aratores), obuvníci, pastýři. Všichni tito poddaní byli poplatní předměty své pracovní produkce a byli povinni provozovat speciální pracovní činnost, k níž byli určeni. V sledu jmenovaných pracovních profesí jsou uváděni „tributarios mellis“, tj. poplatníci nebo platitelé medu. Nemají název podle pracovní funkce, což by muselo znít: včelaři, úlaři, brtníci, tak jako to bylo u všech ostatních pracovních profesí, k jejichž názvům se nepojí nikdy pojem poplatník. Je tomu jen v případě dodavatelů medu (Friedrich 1904–1907, 360). Z toho vyplývá, že odvádění medu byla forma poplatnosti, jeden ze způsobů odvádění feudální renty v naturální podobě. Při stálém a opakovaném odvádění se stával med naturálním platebním prostředkem. Je to jeden ze způsobů odvádění feudální renty, jejíž podoby naturální a mincovní se v této době střídají a prolínají podle okolností, jak je patrné v celé řadě dalších listin. Krmě druhů plateb stanovených v medu se vyskytují i jiné druhy plateb, a to v mincích samotných i v mincích a dobytku pohromadě (Friedrich, 1904–1907, 361). K založení kolegiálního chrámu sv. Štěpána v Litoměřicích vznikly dvě listiny Svytlahy II. (1055–1061). Jedna se dochovala v původní podobě z roku cca 1057 (Friedrich 1904–1907, 53). Panovník v ní stvrzuje donaci mnohých statků a příjmů klášteru. Pro tuto práci, která zkoumá veškeré platební vztahy, je důležitý úsek listiny o vymezení celních poplatků za přepravu soli a ostatního zboží po Labi. Domácí obyvatelé z našich zemí z malé lodi platili 15 denárů, ať patřila komukoliv, svobodnému či poddanému, z velké lodi 2 míry, vyjma těch, kteří dopravují k zaplacení sůl knížeti, ti platí polovinu, což je výše uvedená dávka z malé lodi. Pro lodě cizích kupců ustanovil kníže poněkud jiné dávky. Nařídil, aby z největší lodi platili 2 velké míry, z prostřední 1 a z malé tolik denárů, kolik měr vezla: „De parva navicula XV denarios, cuiuscunque sit, servi vel liberi, precepit dari. De magna autem II mensuras, preter illos, qui sal duci debent, et ipsos eciam medietatem persolvere iussit. Hospitum autem naves naviculasque sic ordinavit, ut de maxima nave II mensuras magnas, de mediocri unam, de parva, quot measure sint, tot denarios persolverent“ (Friedrich 1904–1907, 55). Uvedená „míra“ a „velká míra“ představovaly ustálená objemová měřítka tohoto zboží a současně naturálního platidla (Pánek a Hladík 1968, 91). Ze záznamu litoměřické listiny dále vyplývá, že 1 míra se rovnala 15 denárům. Je tím zachycena platební hodnotová relace dvou platebních prostředků řadících se do dvou různých kategorií, naturální a mincovní podoby. Vzájemný hodnotový vztah byl ustálený a pevný. Jedna míra soli se rovnala 15 denárům a naopak. Cenná svými údaji je listina Bořivoje II. (1100–1107), přesto že se nedochovala v původní podobě, ale v mladším záznamu (Friedrich 1904–1907, 392). Panovník v ní přiděluje pražskému kostelu tržiště s radnicí, tržním právem a soudní pravomocí. Obsahuje řadu obchodních a platebních ustanovení pro pražské tržiště – Týn. Obchodníci, kteří přicházeli na trh patřící pražskému kostelu, odváděli stanovené poplatky z prodeje zboží s kterým se obchodovalo. Zboží se kupovalo a prodávalo za stříbro a sukno. V listině je doslova uvedeno: Jestliže kupci z cizích krajín prodávají kůže, med, vosk, voly za stříbro, platí z každé hřivny 4 denáry, jestliže za sukno, z každého 2 denáry. – „Si husones venduntur pro argento, de qualibet marca IIII denarii; si pro panno, de quolibet panno IIII denarii. Mercatores de extraneis partibus si vendunt cutes, sive mel, sive ceram, sive vinum, sive boves pro argento, de qualibet marca IIII denarii; si pro pannis, de quolibet duo denarii“ (Friedrich 1904–1907, 392). Při stanovení poplatků – daní z obchodu při placení dvěma rozdílnými zákonnými platebními prostředky, stříbrem a suknem, se dovídáme o vžitých a užívaných druzích platidel. Pla-

Obr. 1. Chronologické četnosti platebních záznamů v Kosmově kronice počínaje r. 1000 a konče r. 1130. a – dobytek a ostatní přírodní platební prostředky, b – neražený kov ve formě hrud a prutů, c – váhové hřivny, d – početní hřivny nebo počet mincí. ■ působnost na domácím území □ působnost mimo území státu

Obr. 2. Chronologické četnosti listin CDB I zachycující veškeré druhy platebních projevů. a – váhové hřivny stříbra, b – ražené mince samotné, c – přírodní platební prostředky samotné nebo ve vazbě s raženými mincemi. ■ domácí oblast působnosti □ mimostátní oblast působnosti a dálkový obchod

tidlem bylo nejen stříbro, ražené mince, ale i sukno. Sukno se svou povahou materiálu řadí mezi přírodní platidla. Je víc než přírodní platební prostředek, neboť se za zmíněných okolností ocitá spolu se stříbrem, raženými mincemi na opačné straně než ostatní výrobky a zboží a stává se společným ekvivalentem míry jejich hodnot. Velmi kriticky se staví k údajům této listiny I. Pánek, který argumentuje užitými jednotkami dvou solidů v listině pro její pozdní vznik. Nelze však brát tento důvod za průkazný, poněvadž solidus jako početní jednotka existoval (Pánek a Hladík 1968, 106, Radoměský 1952, 47–48). Zajímavý záznam obsahuje listina Vladislava II. (1140–1173) pro klášter v Lito-myšli, která byla zaznamenána v r. 1167 a dochovala se v mladším záznamu z 12. století (Friedrich 1904–1907, 411). Panovník přijímá klášter pod svou ochranu, potvrzuje jeho statky přidělené již jeho předchůdci a přidává k nim ještě nové. Vyjmenovány jsou pozemky i s poddanými, kteří jsou k jejich půdě vázáni. Břetislav přidělil plat 200 denárů každé soboty. Ze zemské brány, která se jmenuje „Na Trstenici“ dal uherskou sůl. Ustanovil dále: „kdožkoliv uloví na tom území divokou zvěř, má odevzdat část kostelu, kdo by to nezaplátil, nechť dá 300 denárů pokuty kastelánovi, část z toho však zůstane klášteru. Vesnice Chýnov platila každého roku 4 voly, 2 krávy, 4 ovce. Místo toho já Vladislav jsem později na žádost chudých, kteří to ovšem platili, ustanovil, aby bylo přijímáno 1500 denárů.“ Je to nejstarší písemná zmínka o přeměně dávky feudální renty přírodní podoby v peněžitou. Nejde o nic jiného než o legální schválení a ustanovení přeměny placení přírodním prostředkem, v tomto případě dobyt看em, v placení raženou mincí, které se událo ve 2. polovině 12. století. Jednoduchá hodnotová rovnice je zachycena takto: 4 voly + 2 krávy + 4 ovce = 1500 denárů.

Na obr. 2 grafové sloupce zachycují chronologicky jdoucí četnosti listin s rozlišením druhu platebního prostředku v období let 990–1200. Vyplývají z toho tato zjištění: a) Ke zřetelnému vzestupu způsobu placení váženým stříb-

rem i na domácím území došlo v závěru zkoumaného období v letech 1080–1200. Sloučením jevů placení stříbrem v Kosmově kronice a listinných pramenech je patrné, že placení váženým stříbrem v hřivnách se ve starším období vázalo na oblast mezinárodních plateb nebo plateb souvisejících s dálkovým obchodem. Naopak v mladším období 1180–1200, je tento způsob plateb příznačný pro vnitrostátní obchod i platby; b) Placení částkami pojímajícími mince samotné se jeví v časovém rozmezí let 990–1030 jako ojedinělé a méně časté. Teprve později v období let 1030–1200 je tento způsob platby zachycen v podstatě nepřerušovaně; c) Placení naturálními prostředky a naturálními platidly spolu s mincemi má nejrovnoměrnější průběh. Dokládá to souběžné užívání naturálních plateb v domácím prostředí vedle ostatních dvou zmíněných způsobů placení váženým stříbrem a samotnými mincemi téměř po celé zkoumané období.

Zevrubněji jsem zkoumala 17 listin z grafového sloupce c), které obsahovaly záznamy plateb naturální povahy. Přehledná tabulka zachycuje četnosti všech druhů platebních projevů naturální povahy, při čemž se v platebních projevech 11. a 12. století nejčastěji uplatňují: dobytek, med, sůl, sukno. Tyto, podle třídících kritérií výše stanovených, lze považovat za naturální platidla.

Na závěr lze říci, že v průběhu 10.–12. století se v českých zemích uplatňovalo vedle sebe několik způsobů placení: raženou mincí, váženým stříbrem, méně často zlatem, dále suknem, dobytkem, medem a solí. Novým zjištěním je, že ražené mince se daleko častěji užívaly při drobnějších platbách, v běžném obchodě domácím i při platbách feudálovi, méně často se objevují při velkých platbách a v zahraničním obchodě. Počátek ražby mincí a jejich uplatňování v platebních vztazích nezpůsobilo to, že by náhle vymizely jiné rozšířené druhy platebních prostředků u nás. Grafové záznamy dokonce nasvědčují vrcholný počet váhových hřiven stříbra ve čtvrté čtvrtině 12. stol. Tento stav by bylo možno, na základě mladších pramenů, zaznamenat ještě i v 13. století. Všechna zjištění dokazují, že ryze mincovnímu hospodářství rozvinutého vrcholného feudalismu předcházela zcela zákonitě dlouhá doba vývoje směnné hodnoty a prostředků míry hodnot nemonetární povahy (Nohejlová-Prátová 1975, 12–13). Celé období raného a počátky vrcholného feudalismu zachycují složitost přeměny peněžně ekonomických vztahů v dějinné mincovní hospodářství.

Literatura

- Bretholz B., editor, 1923: *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, MG, SS, Nova series, II, Berlín.
- Friedrich G., editor, 1904–1907: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I*, Praha.
- Hrdina K., 1950: *Kosmova kronika česká*, Praha.
- Nohejlová-Prátová E., 1975: *Základy numismatiky*, Praha.
- Pánek I. a Hladík Č., 1968: Denár a hřivna v českých pramenech do r. 1222, *Numismatický sborník X*, 79–112.
- Radoměřský P., 1952: *Peníze Kosmova věku*, zvl. otisk z *Numismatického časopisu XXI*, Praha.

Přehledná tabulka četnosti záznamů o placení naturálními platebními prostředky v listinách CDB I.

listina č.:	375	382	379	55	383	56	387	79	389	390	111	393	396	301	399	405	36
doba vzniku původního listinného záznamu	993	1034 až 1055	1045	1057	po r. 1057	1055 až 1061	1088	1078	1100 až 1107	1115	1130	1130 až 1140	1146	1183	1167	1186	991
mince	6×	12×	1×	2×	2×	—	7×	3×	—	1×	3×	6×	—	—	2×	2×	—
dobytek	—	9×	1×	1×	—	—	5×	1×	—	1×	5×	4×	—	—	3×	1×	1×
med	1×	7×	—	1×	—	—	4×	—	—	17×	—	1×	—	—	—	13×	—
sůl	—	—	—	4×	3×	—	1×	—	—	1×	1×	1×	1×	1×	1×	5×	—
sukno	—	—	—	—	—	—	—	—	1×	—	—	—	—	—	—	—	—
obilí	—	—	—	—	—	—	2×	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
výtěžek úrody	1×	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1×	—	—	—	—	—	—
víno	—	—	—	—	1×	—	—	—	—	—	1×	—	—	—	—	—	—
ryby	—	—	—	—	1×	—	1×	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
vosk	1×	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
sýr	1×	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
pivo medovina	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1×	—	—	—	—	—	—
mouka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1×	—	—	—	—	—
železo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1×	—	—	—	—	—	1×	—
štitý	—	—	—	—	—	1×	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
meče	—	—	—	—	—	—	1×	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
zlatá niť	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1×	—	—	—	1×	—
stříbrná niť	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1×	—
oděv a textilie	—	—	1×	—	—	—	2×	—	—	—	—	4×	—	—	—	—	—
ostatní řemeslné produkty	—	—	—	—	—	1×	7×	1×	—	1×	—	3×	—	—	—	—	1×

Geldleistungen der Untertanen zu Beginn des gipfelnden Feudalismus

Bei der Rekonstruktion der geldökonomischen Beziehungen im Rahmen der Gesellschaft des 11., 12. und 13. Jahrhunderts kann man nicht nur erhaltenes gebliebenes Material mit dem Charakter von Zahlungsmitteln sondern auch heimische historische Schriftquellen mit Berichten über die politische, verwaltungsrechtliche und soziale Lage aus der Zeit des frühen und den Anfängen des gipfelnden Feudalismus verwenden. Hohe Feudalherren, in der Regel der Herrscher selbst oder kirchliche Würdenträger, erließen Urkunden, Schreiben und Verwaltungsverordnungen, aus denen man mittelbare Nachrichten über das hörige Volk, seine Verpflichtungen und Zahlungen schöpfen kann. Die eingehende Analyse von Quellen diplomatischer Natur, d. s. die Urkunden des I. Bandes der kritischen Edition G. Friedrichs *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, und narrativer Quellen, vor allem der Chronik des Cosmas, gelangte man zu manchen Einsichten, die die geldökonomischen Beziehungen der damaligen Zeit in neuem Licht erscheinen lassen. Heute kann wohl jene simplifizierte Ansicht nicht mehr Stand halten, daß mit den Beginn des Münzwesens und seiner Verbreitung in den Böhmisches Ländern zu einer Verdrängung und zum Ersatz aller anderen Zahlungsmittel durch Münzen es gekommen sei. Dieser Prozeß war recht kompliziert und dauerte tatsächlich mehrere Jahrhunderte, wie nun übersichtliche graphische Darstellungen und tabellarische Aufstellungen der Frequenzen aller Zahlungsvermerke beweisen, die aus dem gesamten zugänglichen schriftlichen Material erstellt wurden, das sich auf den untersuchten Zeitabschnitt bezieht. Dafür sprechen nicht nur schriftliche Quellen, sondern auch materielle Funde, vor allem die sogenannten Hacksilberfunde. Zum erstenmal wurde die Vielfältigkeit der geldökonomischen Beziehungen allseitig erhellt, die gleichzeitig verschiedene Arten der Zahlung — geprägte Münzen, gewogenes ungeprägtes Silber und Naturalien — umfaßten. Sehr häufig treten in einer und derselben Urkunde mehrere Zahlungsarten auf, unter Angabe der Wahlmöglichkeit bestimmter Zahlungsmittel bei festgelegten Wertbeziehungen zu Naturaltauschmitteln, beispielsweise Prägemünzen zu Salz. Bei den Sätzen der Zahlungen, Abgaben und Geldbußen für Untertane ist die Bindung einer bestimmten Menge natürlicher Zahlungsmittel und Denare geradezu typisch. Neu ist die Feststellung, daß man geprägte Münzen eher bei kleineren Zahlungen, im üblichen Binnenhandel und bei Abgaben an den Feudalherrn verwendete, und keineswegs bei größeren Beträgen oder Auslandsbeziehungen. In solchen Fällen figurierten meist Talente ungeprägten Silbers. Das gemünzte Kleingeld war eher für den heimischen Handel bestimmt. Alle Feststellungen lassen erkennen, daß der reinen Münzgeldwirtschaft des entwickelten Hochfeudalismus durchaus gesetzmäßig eine lange Entwicklungszeit des Tauschwertes der nichtmonetären Zahlungsmittel vorausgegangen ist. Die Periode des frühen und der Anfänge des gipfelnden Feudalismus spiegelt die Kompliziertheit des Übergangs der geldökonomischen Beziehungen in die geschichtliche Münzwirtschaft.

Abb. 1. Chronologische Frequenzen von Zahlungsvermerken in der Chronik des Kosmas für die Zeit von 1000 bis 1130.

Abb. 2. Chronologische Frequenzen der Urkunden CDB I mit Zahlungsbelegen für Übersichtstabelle der Frequenzen von Naturalzahlungen aus den Urkunden CDB I. die Zeit von 990 bis 1200.